

Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України
відділ історії зарубіжної філософії
сектор історії східної філософії

29 листопада 2016, 16:00
к. 327

СЕМІНАР ДОСЛІДНИКІВ СХІДНИХ ФІЛОСОФІЙ

Засідання С

Тема доповіді:

«Різноманітне звільнення ($\sqrt{\text{मुच}}$).

Випадок “Манав-дгарма-шастри (मानव धर्म-शास्त्र)”
(продовження)»

Доповідач:

Завгородній Юрій, д. ф. н., с. н. с.,
Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАНУ

ЗАПРОШУЄМО УСІХ ЗАЦІКАВЛЕНИХ!

Див.:

www.tdsf.kiev.ua/

http://community.livejournal.com/ukr_asia_philos

<http://www.facebook.com/OrientalPhilosophiesSeminarKyivUkraine>

ТЕЗИ ДОПОВІДІ

Не дивлячись на те, що упродовж тривалого історичного часу мокша (метафізичне звільнення) залишалась ключовим орієнтиром для людини традиційного індійського суспільства, її розуміння не було застиглим. Базові концепти звільнення були викладені в авторитетному Ведійському каноні (насамперед в упанішадах), який виступав одним з істинних джерел пізнання, тобто праманою для більшості індійських ортодоксальних релігійно-філософських шкіл. Але в силу своєї лаконічності, цей виклад залишав широке поле для подальшого практичного і теоретичного розвитку та осмислення найвищого антропологічного ідеалу. Зазвичай пізніші інновації не вступали в суперечність, а узгоджувались із сакральним ведійським смисловим підґрунтям.

Класичний правовий текст «Манава-дгарма-шастра», за яким звіряло своє життя індійське традиційне суспільство упродовж останніх двох тисячоліть, належить до числа межових/перехідних текстів у частині розробки проблематики звільнення: від сакральних ведійських текстів до деяких базових текстів сутр, в яких проблематика звільнення вже стає предметом теоретичної, але вкрай лаконічної рефлексії, та пізніших зрілих теологічних трактатів. Щойно висловлена теза – наша робоча дослідницька гіпотеза, яка доводиться й обґрунтовується. Для її підтвердження залучається оригінальний текст «Ману-смриті», кілька авторитетних академічних перекладів, тексти упанішад, інші індійські філософські тексти, відповідні провідні індологічні дослідження (монографії, статті у збірниках і журналах, фундаментальні довідкові видання).

Найзмістовніше та концептуально звільнення представлено у шостому розділі «Манава-дгарма-шастри» у восьми шлоках (35, 36, 37, 40, 44, 58, 78, 81), які розглянуті разом, а не окремо, являють собою не набір поодиноких тверджень, а послідовний і зв'язаний текст, тобто перший, хоча і стислий виклад в історії індійської релігійно-філософської думки, повністю присвячений досягненню мокші. Якщо ці вісім шлок вилучити з метатексту «Манава-дгарма-шастри» і прочитати разом, вони не тільки не втратять своєї первісної смислової цілісності для читача, а навпаки, ще чіткіше її сфокусують.

Хоча у «Ману-самгіті» окремо ще не вживаються спеціальні терміни на позначення стану звільненого за життя (*дживан-мукті*) і після життя (*відега-мукті*), проте опис самих станів наводиться (VI. 40 і 81). Зміст восьми шлок, викладений у вигляді стислих імперативів, демонструє поступовий перехід від виконання необхідних соціальних приписів у межах трьох (дгарми, ками й артхи) із чотирьох цілей пуруша-артхи до досягнення стану дживан-мукті і нарешті – відега-мукті. Щодо остаточного звільнення, то не виключено, що його опис засвідчує моністичне розуміння трансцендентного стану, бо звільнений перебуватиме у Брагмані.

Інші розділи «Манава-дгарма-шастри» також аналізуються. Всього виділено 26 прикладів вживання похідних слів від дієслівного кореня *mus*.

Перша внутрішньо-текстуальна дослідницька гіпотеза доповнюється і підкріплюється другою методологічною, пов'язаною із залученням до історико-філософського аналізу не філософських текстів, а тих, які містять філософськи значущі ідеї. Виявляється, що давні правові індійські тексти виступають важливим джерелом із відтворення історико-філософських процесів. У нашому

випадку, коли мовчать або відсутні філософські тексти, не філософські джерела сприяють проясненню ситуації. Тож вочевидь «Манава-дгарма-шастра» – це та давньоіндійська пам'ятка, в якій головний буттєвий орієнтир людини було чи не уперше викладено у вигляді послідовного і завершеного тексту.

І, якщо на формування розуміння мокші у шостому розділі могли вплинути вже існуючі на той час перші філософські сутри, то не виключено, що і зміст «Законів Ману» також впливав на подальшу розробку проблематики звільнення, а не тільки транслював існуючі прескриптивні настанови для лісових відлюдників.

Порівняння сотеріологічного орієнтиру у «Манава-дгарма-шастрі» з правовими текстами інших традицій (напр., християнської, ісламської, іудейської, буддійської) видається нам перспективним задумом для подальших можливих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

Законы Ману. Перевод С. Д. Эльмановича, проверенный и исправленный Г. Ф. Ильиным. – М.: Наука, Ладомир, 1992. – 361 с.

The Laws of Manu. Translated with extracts from Seven Commentaries by G. Bühler // Sacred Books of the East. Ed. by F. M. Müller. – Delhi: Motilal Banarsidass, 1993 (1886). – Vol. 25. – cxxxviii, 620 p.

Mānava Dharma-Śāstra. The Code of Manu. Original Sanskrit Text Critically Edited According to the Standard Sanskrit Commentaries, with Critical Notes by J. Jolly. – London: Tübner & Co, 1887. – xx, 346 p.

Manu's Code of Law. A Critical Edition and Translation of the Mānava-Dharmaśāstra. Edited and Translated by P. Olivelle. With the Editorial Assistance of S. Olivelle. – New York: Oxford University Press, 2005. – x, 1131 p.